

PRIMENA IZBORNOG KVOTA SISTEMA U LATINSKOJ AMERICI¹

Sličnosti između latinoameričkog regiona i postsocijalističkih evropskih zemalja u tranziciji su mnoge a zajedničke su im kulturološki ukorenjene predrasude prema ženama, npr. uverenje u njihovu profesionalnu i političku neadekvatnost usled novodnog nedostatka iskustva, hrabrosti, obrazovanja, obuke i veština da preuzmu političke odgovornosti. Zbog svega toga je posebno interesantno da je Latinska Amerika svetski region gde se cenjeno u globalnim razmerama, najšire primenjuje kvota izborni sistem. Činjenica da su izborne kvote u tom regionu uprkos divergentnim uticajima ipak našle svoj put do najšire praktične primene i političke prihvaćenosti, rezultat je snažnih društvenih i političkih pokreta širom kontinenta za renovacijom demokratije koja se uspostavlja u mnogim zemljama posle huntističkih, autoritarnih i pučističkih režima i koja se osnažuje kroz različite institucionalne mehanizme participativne demokratije. Ideja isključenosti nekih društvenih slojeva iz procesa političkog odlučivanja široko se odbacuje od strane većine stanovnika upravo zbog negativnih iskustava iz neposredne prošlosti. Poređenje Latinske Amerike i tranzicione Evrope daje mogućnost sagledavanja anatomije i fiziologije procesa kojim građani demokratski rekonfigurišu politiku između ostalog i kroz promenjene prakse političkog predstavljanja. U tekstu se analiziraju primeri primene kvota sistema u Argentini gde je taj sistem prvi put uveden još početkom devedesetih. Tu je i primer Bolivije, u kojoj se snažne težnje ka participativnoj demokratiji sučeljavaju sa političkim sistemom koji ne prestaje da reprodukuje serije tradicionalnih i štetnih pojava koje uveliko produbljuju političke krize. Analizira se i primer Meksika gde je uprkos početnim teškoćama, prihvaćenost kvota izbornog sistema dovela do potrebe za njegovim reformisanjem i poboljšanjem.

* Naučna savetnica, Institut društvenih nauka, Beograd

** Istraživač, Institut društvenih nauka, Beograd

¹ Ovaj tekst je nastao u toku realizacije projekta „Demokratski modeli unapređivanja društvene kohezije, tolerancije, ljudskih prava i privrednog razvika u političkim i institucionalnim procesima evropskih integracija u Srbiji“ finansiranog od strane Ministarstva za nauku i tehnologiju Republike Srbije u periodu 2006-2010.

Ključne reči: Kvota izborni sistem, politička participacija žena, participativna demoraktija, rekonfiguracija demokratije, rodna ravnopravnost, Argentina, Bolivija, Meksiko.

1. POTREBA ZAKONSKOG REGULISANJA MERA ZA POVEĆANJA UČEŠĆA ŽENA U POLITIČKIM PROCESIMA DONOŠENJA ODLUKA

Postizanje demokratije pretpostavlja istinsko partnerstvo između muškaraca i žena u vođenju društvenih poslova u kojima oni rade ravnopravno i komplementarno, uzajamno se obogaćujući svojim razlikama.²

Univerzalna Deklaracija o demokratiji

Osnovno pravilo parlamentarizma određuje da je parlament telo koje predstavlja građane. Postavlja se pitanje čiji je parlament reprezentant i ko su subjekti koje reprezentuju poslanici na koji se odgovor daje kroz njegov sastav. Izborni sistem i način izbora poslanika su instrumenti konstituisanja parlamenta koji presudno utiču na njegov sastav. U sastavu parlamenta se, zbog toga, primenom posebnih mera afirmativne akcije, od kojih su najpoznatije i najrasprostranjenije tzv. izborne kvote, obezbeđuje i ravnomerna zastupljenost polova primerena sastavu stanovništva.

Sve se više uviđa da je neučestvovanje žena na mestima donošenja odluka u direktnoj vezi sa činjenicom da su ne samo politička već i mnoga ekonomska postignuća žena u opasnosti da budu umanjena ili da se čak izgube usled restrukturiranja svetske i domaćih ekonomija. Ekonomska diskriminisanost se takođe percipira kao jedna od posledica neadekvatnog predstavljanja žena tamo gde se donose odluke.

Naime, u većini zemalja sveta neplaćeni ženski rad je dvostruko veći od muškog rada, i ekonomska vrednost ženskog neplaćenog rada ocenjuje se da iznosi oko jedne trećine ukupne svetske produkcije (ili 13 trilion dolara). U svim tim zemljama postoji značajna razlika u statusu žena i muškaraca. Istraživanja koja su se vodila u kasnim devedesetim prošlog veka pokazuju da je rodna diskriminacija u platama, zaposlenju, unapređenju i kod otpuštanja u porastu, kao sve veća profesionalna segregacija i feminizacija siromaštva.

Prema statistikama Ujedinjenih nacija, 1.8 milijardi ljudi na svetu žive u siromaštvu a 70 procenata njih su žene. Razlika u zaradama između muškaraca i žena se registruje na celom svetu: prosečna zarada žena je jednaka 75 proce-

² Niz međunarodnih dokumenata predviđa mere namenjene postizanju ravnopravnog predstavljanju žena i muškaraca u parlamentu i legalizuju mere afirmativne akcije kao posebne mere za otklanjanje diskriminacije u ovoj oblasti: Konvencija o političkim pravima žena (1952), Deklaracija o eliminisanju svih oblika diskriminacije prema ženama (1967), Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1979), deklaracija o ravnopravnosti između žena i muškaraca (1988), Deklaracija Saveta Evropeo ravnopravnosti žena i muškaraca (1997), Univerzalna Deklaracija o demokratiji (1997), i dr.

nata muške prosečne zarade. Ekonomska kriza u tzv. demokratijama u razvitku intenzivirala je rizik od ženskog siromaštva, koje se slično nezaposlenosti, sve više feminizira.

U mnogim zemljama za postizanje ravnopravnosti žena u politici još uvek postoje ne samo faktičke nego i *de jure* teškoće, bilo zato što se usvojeni zakoni ne poštuju, bilo zato što uopšte i nema adekvatnih zakonskih odredaba. Da bi se postigla rodna ravnopravnost u političkom životu, neophodno je obezbediti političku volju i rešenost da se ta ravnopravnost zaista poštuje i to kroz usvojene zakone kao i razne mere nacionalne politike bazirane na zakonima.

Generalni sekretar UN-a, Kofi Annan, izjavio je povodom Međunarodnog dana žena Osmog marta 2006. godine da je ravnopravno učešće, muškaraca i žena u svim društvenim oblastima suštinska za postizanje ravnopravnosti, razvitka i mira. Ali, kako kaže Anan, povećanje broja žena na mestima donošenja odluka se ne dešava samo po sebi, već je rezultat raznih inicijativa kao što su donošenje zakona i kvota, rešenost političkih partija da prihvate rodnu ravnopravnost, kao i stalna mobilizacija raznih društvenih faktora, pre svega žena i ženskih organizacija. Ali to je takođe i rezultat ciljanih mera da se popravi ravnoteža između privatnog života i profesije, porodičnih i radnih obaveza.

Ravnopravno učestvovanje žena sa muškarcima u društvenoj moći i u donošenju odluka u političkom životu, takođe se predviđa i u UN Milenijumskim ciljevima, gde se ono nalazi u samoj suštini rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena.

Muškarci široko dominiraju političkom arenom svuda. Oni formulišu pravila političke igre i često uspostavljaju kriterijume za ocenjivanje uspešnosti u njoj. Nadalje, politički život je organizovan u skladu sa muškim normama i vrednostima i u mnogim slučajevima i u skladu sa načinom života koji odgovara muškarcima.

Dominantni politički stil se dalje, često bazira na takmičarskim („muškim”) pravilima igre u kojoj mora neko da bude pobednik a neko gubitnik, mnogo više nego na ideji sistematske saradnje i konsenzusa, posebno kroz međupartijsku saradnju. To često ima za rezultat da žene potpuno odbacuju politiku kao nešto što im je zbog te konfrontativne obojenosti neudobno i neprihvatljivo. Kada se ipak nađu u politici, to se dešava retko i to najčešće onim ženama koje su prihvatile i usvojile muški stil bavljenja politikom.

Pored posebnih pravila po kojima se odvija izbor poslanika i na kojima počiva predstavljanje građana u parlamentu, na sastav parlamenta utiču i posebna pravila koja se nazivaju merama afirmativne akcije koje su neophodne jer je praksa pokazala da sastav parlamenta, izabranog po opštim pravilima, može dovesti do diskriminacije po osnovu pola³, tj. do dominantog prisustva jednog pola u nesrazmeri sastavu populacije.

³ Marijana Pajvančić, Parlamentarno pravo, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2005.

2. PRIMENA KVOTA U REGIONU LATINSKE AMERIKE, PREPREKE I PODSTICAJI

Region gde se cenjeno u globalnim razmerama, najšire primenjuje kvota izborni sistem je Latinska Amerika. U Latinskoj Americi se primenjuje zakonski kvota izborni sistem kombinovan sa partijskim kvotama u mnogo dužem periodu nego što je to slučaj u mnogim evropskim zemljama, posebno tranzicionim.

Iako postoje najmanje tri značajna faktora koja suštinski ometaju uvođenje kvota sistema, uticaj i prisustvo Katoličke crkve, tradicionalne vrednosti domorodačkih kultura i liberalno demokratski uticaji Sjedinjenih Država, kvote su u tom regionu našle svoje mesto široke primene i autentičnu političku prihvaćenost.

a) Latinska Amerika se cela, bez izuzetka, karakteriše konstantno snažnim prisustvom Katoličke crkve na političkoj i društvenoj sceni kao aktera koji je svuda, globalno za očuvanje tradicionalističkog društvenog ustrojstva sa jasno podeljenim rodnim ulogama (muškarci-javna sfera, žene-sfera privatnosti i doma). Izborne kvote predstavljaju direktnu suprotnost tim stavovima Crkve dajući ne samo šansu, već i snažan podsticaj, ženama da se bave javnim poslovima i državnom politikom na svim nivoima.

b) Treba takođe uzeti u obzir da je u mnogim državama regiona još uvek živo prisustvo tradicije, tj. domorodačkih kultura koje nisu bazirane na zapadnjačkoj ideji građanske jednakosti i ravnopravnosti polova. Kao primer može se uzeti tzv. Aymara demokratija – Aymari su jedni od najbrojnijih urođeničkih grupacija u Boliviji – u kojoj samo muškarci mogu da učestvuju u javnom odlučivanju i diskusijama koje mu prethode. Opštinska skupština – „*parlakipawi*” – kao najviši autoritet i centar života zajednice ne dozvoljava učestvovanje žena u svom radu. Da budu izabrani kao lokalne vođe „*jilakata*” i „*kuraka*”, je privilegija koju uživaju samo oženjeni muškarci, oni koji poseduju zemlju i glave su porodice. Kriterijumi za odabiranje šefove seljačkih zadruga su takođe slično jednostavni: kandidat mora biti muško, glava porodice, oženjen, vlasnik zemlje i da je odslužio vojsku. U svim slučajevima za izbor lokalnih organa tradicionalni kriterijumi isključuju žene, omladinu, neoženjene i one koji ne poseduju zemlju.

c) Društveni tokovi koji su suprotstavljeni tradicionalnim kulturnim vrednostima, međutim, uglavnom dolaze iz pravca Sjedinjenih Američkih Država čiji su uticaji doveli do prihvatanja liberalnog individualizma koji je suzbio etničke identitete i tradicionalnu praksu lokalnih društvenih i kulturnih učesnika. Ali ti uticaji sadrže kao glavne vrednosti ideju slobodne utakmice na slobodnom ekonomskom i političkom tržištu gde najsposobniji i najjači pobeđuju, navodno na dobrobit svih, u šta se kvota izborni sistem uopšte ne uklapa.

Činjenica da su izborne kvote u regionu Latinske Amerike uprkos divergentnim uticajima ipak našle svoj put do najšire praktične primene rezultat je snažnih društvenih i političkih pokreta širom kontinenta za renovacijom demokratije koja se u mnogim zemljama posle huntističkih, autoritarnih i pučističkih režima uspostavlja i osnažuje kroz različite institucionalne mehanizme participativne demokratije. Ideja isključenosti nekih društvenih slojeva iz procesa političkog odlučivanja široko se odbacuje od strane većine stanovnika upravo zbog negativnih iskustava u ranijim decenijama.

U Latinskoj Americi kvota izborni sistem treba da se posmatra ne samo u svetlu procesa demokratskih promena već i kao posledica visoke ženske političke mobilizacije i učešća u društvenim pokretima koji su prethodili društvenim promenama, kao i znatnom učešću žena u nevladinim organizacijama i političkim partijama. To je doprinelo da se pitanja poštovanja ljudskih prava, među kojima i pravo na ravnopravnost između muškaraca i žena, uvrste kao stalna stavka u programe političkih partija, vlada i ostalih političkih aktera. Kvota izborni sistem za žene Latinske Amerike deo je procesa simboličkog izlaska žena iz političkog „nepunoletstva“⁴, kako se parafrazira Kant, za koje su one i same „odgovorne onda kada nemaju odrešitosti i odvažnosti da se služe svojim razumom bez vođstva nekog drugog“.

Danas u Latinskoj Americi postoji tradicija primene kvota izbornog sistema a takođe postoji i opšti konsenzus o korisnosti kvota kao neophodnog instrumenta za osiguranje učešća žena u političkim procesima donošenja odluka kao i opštem procesu postizanja ravnopravnosti između muškaraca i žena.

Prva zemlja koja je uvela kvota izborni sistem je Argentina sa svojim Ley de Cupos, 1991. Oko deset drugih zemalja sledilo je taj primer uglavnom tokom 1996 i 1997. Proces je sada ušao u drugu fazu poboljšanja kao što je slučaj u Kosta Riki ili Meksiku, gde se pravi pomak od zakonske preporuke do zakonske obaveznosti sa striktnim sankcionisanjem nepoštovanja. U Peru se primenjuje reformisani kvota sistem sa višim kvotama no što je do sada bio slučaj kombinovan sa striktnim sankcijama u slučaju nepoštovanja.

Postoje različiti kvota izborni sistemi: ustavni, zakonski, partijski. Postoji takođe i indikativne kvote gde se kvote u vidu procenata ustanovljavaju ali bez specifikovanog načina primene i bez sankcija za neprimenjivanje, i obavezujuće kvote kod kojih je propisano kako će se predviđeni procenat ispoštovati, kako će se liste praviti sa kojim rasporedom kandidata po polu, sa sankcijama za nepoštovanje svakog od tih načina realizacije kvota sistema. Indikativne kvote postoje u Brazilu i Paragvaju dok npr. Argentina, Urugvaj, Kosta Rika i Bolivija imaju obavezujuće kvote.

<i>Meksiko</i>	1996	30%		
<i>Paragvaj</i>	1996	20%		
<i>Kosta Rika</i>	1997	40%		
<i>Peru</i>	1997	25%		
<i>Dominikanska Republika</i>	1997	25%		
<i>Ekvador</i>	1997	20%;	2000	30%
<i>Bolivija</i>	1997	30%		
<i>Kolumbija</i>	2000	30%		
<i>Panama</i>	1997	30%		
<i>Venecuela</i>	1997	30%		
<i>Brazil</i>	1997	30%		

⁴ Ljubomir Tadić, *Ogled o javnosti*, Univerzitetska riječ, Nikšić, Beograd, 1987.

3. KAKO JE SVE POČELO: ARGENTINA

Istorijski momenat u kome je u Argentini⁵ uopšte otvorena mogućnost za vođenje političke debate o pitanjima društvene moći i pravednosti njene raspodele došao je sa povratkom demokratije 1983. Ostvareno je ponovo formalno funkcionisanje demokratskih državnih institucija kao i političkih partija u više-partijskom demokratskom sistemu. Ali još važnije, stvorena je tzv. klima participativnosti, tj. široko rasprostranjenog uverenja da pitanja vlasti i donošenja odluka ne smeju više nikada da budu ekskluzivno pravo nikakve političke elite ili malog broja „nedodirljivih” ljudi.

Takođe, postojala je široko rasprostranjena svest o značajnoj ulozi koju su imale žene u zajedničkoj borbi protiv diktature. To je rezultiralo u aktivnoj ulozi i učešću žena u novostvorenim političkim partijama, takvog nivoa i obima koji nikada ranije nije bio poznat u istoriji te zemlje. U stvari, većina članova svih partija, izuzev Justicialističke partije, bile su žene.

Povratak i renovacija demokratije u Argentini bila je preduslov za izlazak žena iz političke ilegale na političku glavnu scenu, kao što se dešavalo i sa mnogim političkim liderima muškarcima. No, dok su muškarci sukcesivno dobijali liderske pozicije i šansu da predstavljaju svoje zajednice, žene su ostale izvan formalnih pozicija, predstavljajući samo snažnu političku pozadinu novonastaloj demokratiji.

Demokratski uslovi novoostvorenosti zemlje doprineli su ostvarivanju kontakata i uspostavljaju odnosa sa ženama iz inostranstva, iz raznih političkih i društvenih organizacija i političkih uverenja, što je dovelo do razmene iskustava i razvitku ideje o neophodnosti razbijanja stereotipnih ograničenja nametnutih ženama u pogledu njihove eventualne uloge u javnom životu.

Najbliži kontakti ostvareni su sa ženama iz PSOE (Španija), SDP (Nemačka) i PDS (Italija), kao i ženama iz progresivnih, radničkih ili revolucionarnih partija i pokreta iz Urugvaja, Čilea, Brazila, Kosta Rike i Paragvaja.

Učešće argentinskih žena na UN Svetskoj konferenciji u Najrobiju 1985 doprinelo je širokom upoznavanju argentinske javnosti sa pratećim dokumentima sa te konferencije kao i UN dokumentima o ženskim pravima, pre svega Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama (CEDAW). Rezultat je bio prvi zakonski predlog o ravnopravnosti žena 1988.

U toj novouspostavljenoj demokratiji argentinskim ženama kao društvenoj grupi desila se kvalitativna promena što je doprinelo da budu priznate i samospoznate kao osobe sa određenim zajedničkim atributima društvenog statusa, kao zajedničkom imenitelju nezavisnom od njihove političke pripadnosti i ideoloških uverenja. U osnovi je bila novostvorena svest o zajedničkom diskriminisanom položaju u društvu, uzrocima te diskriminacije i mogućnostima uticanja na društvene promene i poboljšanja položaja žena.

⁵ Maria Jose Lumbertino, *The Argentine Experience and Beyond, Pioneering Quotas, 32-40, The Implementation of Quotas: Latin American Experiences*, Institute for Democracy and Electoral Assistance, Lima, Peru, 2003.

Svest o sopstvenoj brojnosti i vrednostima, sposobnostima, mogućnostima i pravima pomogla je razotkrivanju činjenice totalnog odsustva žena sa svih pozicija gde se donose društveno relevantne odluke, ne samo kvantitativnog već i kvalitativnog.

U tim okvirima usvajanje zakona o kvotama shvaćen je kao neophodan mada nedovoljan instrument u ubrzanju neophodnih društvenih promena. Uvođenje izbornih kvota je postala zastava pod kojom su se ujedinile žene različitih političkih gledišta u zajedničkim političkim aktivnostima koje su se vodile oko suštinskih diskusija o poziciji žena u društvenom i političkom životu. Prodor u patrijarhalni sistem vrednosti je načinjen ali uz očuvanu svest o postojanju razlika koje moraju da se poštuju radi ostvarivanja zajedničke koristi i zajedničkih napora u redefinisaju prostora „javnosti” i „privatnosti”. Ti napori u devoluciji političkog života na etičku dimenziju označio je širenje prostora demokratije za celo društvo.

Lekcija argentinskog iskustva je da borba žena protiv nasledene podređenosti ne treba i ne mora da bude usporena ili odložena zbog nekih drugih borbi protiv drugih prisilnih podređenosti i društvenih nepravdi, već su svi ti napori kompatibilni jačajući jedni druge kada se vode simultano.

Učešće žena u političkoj rekonstrukciji demokratije u Argentini je značajno u periodu 1983-1989 ali je njihovo formalno prisustvo u predstavničkim i vladinim telima u to vreme bilo više nego retko i sporadično. Iako su činile više od polovine biračkog tela žene nisu mogle da računaju na više od 3% mesta u lokalnim izbornim telima i Kongresu (Predstavnički dom). U isto vreme žene su činile prema zvaničnim podacima 48% članova partija, a poznato je i da su činile većinu u većini partija aktivnih i popularnih u najnaseljenim delovima zemlje.

Postalo je jasno da su kvote jedini mehanizam da značajno žensko prisustvo na političkoj sceni stvarno i rezultira u adekvatnom prisustvu žena u predstavničkim telima. Dileme su bile da li da se uvedu obavezne partijske kvote, ili zakonske izborne kvote i da li samo za Predstavnički dom ili i za Senat. Odlučeno je da se simultano prate svi pravci.

U novembru 1989 senatorka pokrajine Mendoza predložila je amandmane na nacionalni Izborni zakon kojim bi se predviđao minimum od 30% žena na listama za izborne pozicije u pozicijama koje im daju realne šanse da budu izabrane. Nešto kasnije nacionalna predstavica grada Buenos Ajresa predstavila je sličan zakonski predlog po kome ni jedna partijska kandidaciona lista ne može da ima više od 70% osoba jednog pola kombinovano sa zahtevom da na svaka dva kandidata jednog pola mora da dođe kandidat suprotnog pola, smenjajući se tako od početka liste.

Ovi zakonski predlozi dobili su snažnu podršku među srednje kotiranim političkim liderkama svih političkih partija koje su odlično shvatile da je to pravi način da prevaziđu zatvoreni krug moći koji drže njihove muške kolege ne dozvoljavajući im odgovarajući pristup, marginalizujući ih i dajući im kao stalnu i „prirodnu” drugorazrednu partijsku i političku ulogu.

20 septembra 1990 zakonski predlog je diskutovan i široko prihvaćen od strane Senata u kome su se samo dva senatora iz partije Justicialista protivile.

To je ostvareno uz snažno i brojno prisustvo žena na senatskoj galeriji koje su vršile pritisak na prisutne senatore i potpuno preokrenule diskusiju u korist zakonskog predloga neprestano uzvikujući argumente za, suprotstavljajući se bukom i skandiranje pojedinim senatorima koji su se protivili. Posle cele noći takve diskusije, u ranim jutarnjim časovima, shvatajući da govor naroda – „*vox populi*” sa galerija zahteva legitimnu političku inkluziju žena, zakonski predlog je bio usvojen. Godinu dana docnije u novembru 1991 zakon je diskutovan u Predstavničkom domu, i uz snažnu podršku vladajuće koalicije koja nije dozvolila da Justicialistička partija obori kvorum, je i usvojen.

1983 kada se demokratija ponovo uspostavila u Argentini bilo je 4.7% izabranih žena u Predstavničkom domu i 6.5% senatorki. Posle donošenja Zakona o izbornim kvotama taj broj je polako rastao na 14% u 1993 preko 27.6% u 1995 godini da bi 2003 bilo 29.6% žena u Predstavničkom domu i čak 36.1% u Senatu.

4. BOLIVIJA

Političko učestvovanje žena u Boliviji⁶ je započelo 1947. i 1949. godine kada je samo nekoliko članica vladajuće oligarhije dobilo pravo da glasaju na opštin-skim izborima. S Nacionalnom revolucijom 1952. godine i univerzalnim pravom glasa 1956. godine, bolivijske žene su počele da ostvaruju politička građanska prava. Ali tek u poslednje vreme (od 1997) – s uspostavljanjem kvota kao rezultatom borbe žena predvođenih Koordinatorom za ženska pitanja⁷, Kancelarijom podsekretara za ženska pitanja i ženama iz političkih partija grupisanih zajedno u Političkom forumu žena – „*Foro Politico de Mujeres*” – Izborni zakon je uvrstio zahtev da partije imaju najmanje 30% žena na svojim nacionalnim listama kandidata, raspoređenih tako da najmanje jedan od svaka 3 kandidata bude žena.

Ustavna reforma 1995. godine koja je modernizovala državu, uključila je novi način izbora Predstavničkog doma: „*Mixed Member Proportional (MMP)*” izborni sistem. Politička građanska prava su uključila sve bolivijske građane, žene i muškarce koji imaju 18 ili više godina, a predviđene su i izborne kvote u vidu zahteva da najmanje 30% kandidata na partijskoj listi budu žene.

Napredak koji je napravljen – učvršćivanje demokratije – imao je velikog uticaja na sposobnost političkih partija da postignu sporazum o tome da reformišu režim. Ostala je činjenica političke stvarnosti Bolivije u kojoj politički sistem ne prestaje da reprodukuje serije tradicionalnih i štetnih pojava koje uveliko produbljuju političke krize, uključujući npr. „*prebendarizam*” (postojanje crkvenih poseda koje imaju na uživanje visoki sveštenici i koji od tih imanja imaju prihod), „*klijen-telizam*” (koruptivna povezanost državne vlasti i organizovanog kriminala do potpune prožetosti dva sistema), „*padrinazgo*”, „*patrimonijalizam*”, „*caudillismo*”.

Među tim negativnim pojavama pominju se posebno i diskriminativne tendencije isključivanje žena iz procesa donošenja političkih odluka, kao većinskog stanovništva koje sačinjavaju 50,2% stanovnika.

⁶ Jimena Costa Benavides: Women's political Participation in Bolivia, Progress and Obstacles, The Implementation of Quotas: Latin American Experiences, Workshop Report, Lima, Peru, 23-24 February 2003, International IDEA, Str 104 –110.

⁷ „*Coordinadora de la Mujer, Plataforma de la Mujer, Union de Mujeres Parlamentarias de Bolivia*”

Ako se pogleda broj izabranih žena na nacionalnim izborima 1997. i 2002. i opštinskim izbori 1999. godine vidi se da su se one u samo 5 godina već približile jednoj trećini. Ako se trend nastavi, u narednih 5 godina se može očekivati da će broj žena koje učestvuju u politici i premašiti 30%. 1993 izabranih žena je bilo 7.6% glavnih i 13% zamena; 1997 10% glavnih i 22% zamena a 2002 (čiji rezultati važe do 2007) izabranih žena je već 21.5% glavnih i 24.6% zamena.

Problemi sa kojima se suočavaju kandidatkinje prilikom izbora uprkos postojanju kvota sistema su mnogi. Jedno istraživanje⁸ pokazuje da je glavna smetnja za žene povezana što većinski princip ima negativan uticaj na društvene i socijalne karakteristike bolivijske političke zajednice:

Dvojni ili mešoviti izborni sistem (proporcionalni i jednostavno većinski) funkcioniše kod kvota kao smetnja. Prvo, on smanjuje partijske granice sigurnosti samo na 1. i 2. poziciju. U takvom vrlo kompleksnom scenariju mogućnosti koje su ponuđene kvotama su ograničene, jer ako znamo da su žene skoro matematički smeštene na svako 3. mesto na glasačkom listiću, jasno je da će gotovo uvek biti izabrane jedino kao alternative (zamene).

Prema tom izveštaju sledeći problemi s kojim se žene suočavaju su ekonomski troškovi političkih kampanja i ne retko prisutno protivljenje porodice njenom kandidovanju.

Bolji rezultat je ostvaren 1999. godine kada su opštinske vlade u skladu s novim Izbornim zakonom uvele princip od 30% žena plus zamena na listi za izbor članova opštinskog veća: „prvi muško/ženski savet će imati žensko/muške zamene. Drugi i treći glavni članovi saveta će biti određeni naizmenično, tj: muško – ženski, žensko – muški”. Rezultat je bio 46,6% žena kandidovanih za zamene, 29,4% za glavne članove saveta, 21% žena većinski izabrana (1995. godine ih je bilo samo 12%), i 32% žena izabranih u opštinske savete (1995. godine je bilo tek 8,3% žena). Iako je to prvi put da je novi zakon primenjen na opštinskim izborima, minimalna obavezna kvota je bila premašena.

Iako cifre i procenti ukazuju na promene nabolje, iza njih stoje razni problemi. Na primer, kada je primena 30 procenata postala obaveza, onda su počele da se traže sestre, rođake, snahe ili jednostavno neke uslužne i poslušne žene koje neće prigovarati uticajnim muškarcima u opštinskim vlastima. Nije važno to što one nisu imale nikakvu pripremu, ono što je bilo važno je da se obezbedi njihova potpuna lojalnost bazirana na nerazumevanju politike, što sve zapravo doprinosi nastavljanju iste prakse nemešanja žena u „muške poslove”.

Treba pomenuti jedan drugi problem koji se pojavio na opštinskim izborima: postizborno maltretiranje i uznemiravanje uključujući i fizičko i psihičko nasilje s ciljem iznuđivanja ostavki žena, već izabranih članica, a sve to ne zbog političkih već iz kulturnih razloga.

Uprkos otkrivenim ograničenjima može se zaključiti da je bolivijski Zakon o kvotama pokazao pozitivne rezultate povećavajući mogućnost biranja žena u skupštinske domove i opštinske savete. U 1993. godini nominovanih žena je bilo tek 10%, 1997. ih je bilo 24%, dok su 2002. godine (nakon uvođenja

⁸ Projekat je uradila Lourdes Zavala i odnosi se na žensko političko učestvovanje u Nacionalnom Kongresu nakon uvođenja Zakona o kvotama.

kvota), dostigle skoro 50% ukupnih nominacija. Treba svakako imati u vidu i još jedan važan efekat kvota. Naime, kvote su takođe preventivni mehanizam za zaustavljanje opadanja broja žena poslanika.

Iako dakle nesumnjivo postoje suštinska postignuća, treba se zapitati ne samo koliko žena je ušlo u Kongres, već kakva je situacija kad one jednom dođu tamo. Aktivnosti i ponašanje žena parlamentarki je sledeća okolnost koja je analizirana.

Rad u parlamentu često izgleda nevidljivo gledano spolja čini se da kod žena, parlamentarki postoji nedostatak inicijativa i slabo izraženo učestvovanje u procesu odlučivanja i aktivnostima koje vode ka višem pozicioniranju unutar parlamenta. Posledica tog relativno čestog ženskog neučestvovanja je da su sve više rangirane pozicije u parlamentu ostale u rukama muškaraca.

Pomenuto istraživanje Zavale pokazuje da žene poslanici otežano rade u skupštini: njima često nedostaju veštine, nemaju dovoljno informacija i znanja o upotrebi skupštinskih instrumenata kao i kongresnih pravila i procedura, što je takođe veoma čest slučaj i među muškarcima. Međutim, dok muški poslanici nadoknađuju individualni nedostatak određenih znanja konsultujući se međusobno, tražeći odgovore na konkretna pitanja i savete unutar svojih partijskih poslaničkih grupa, kroz formalne i neformalne muške mreže i solidarnost, te mogućnosti tradicionalno nisu na raspolaganju ženama parlamentarkama.

Ono što se najviše zamera bolivijskim parlamentarkama je da one gotovo uopšte ne stavljaju na dnevni red skupštine upoznavanje sa problemima rodno zasnovane diskriminacije kao svoje glavne ciljeve i tako propuštaju istorijsku mogućnost da uvedu afirmativne mere i na raznim drugim instancama.

Signalizirani su i drugi problemi: nedostatak povezanosti i koordinacije među ženama članicama Kongresa kada su u pitanju specifični interesi i želje žena, konfliktni odnosi među njima i nedostatak strateške vizije vezano za formiranje saveza i paktova, kao i ulaženja u sporazume koji ih razjedinjuju i onesposobljavaju da deluju kao zajednički subjekat sa sposobnošću da efikasno primeni određeni pritisak.

Partijski sistem je često označen kao kočnica većem i boljem političkom angažovanju žena a on je pravi odraz društva iz kojega sve dolazi. Naime, u partijskom sistemu političari reprodukuju stil ponašanje društva. Jedan naglašen problem bolivijske demokratije jeste što proces ideološke transformacije ne ide uporedo s bržim institucionalnim promenama. Kao rezultat, pravila igre se menjaju parcijalno, ili se uopšte ne menjaju.

U bolivijskoj demokratiji političke partije imaju monopol na političko predstavljanje i građani mogu ostvarivati svoja prava putem vršenja javnih funkcija i učestvovanjem na izborima preko i kroz partije. To je prepreka političkom angažovanju žena koje se suočavaju s brojnim partijskim slabostima, ograničenjima i preprekama.

Unutrašnje karakteristike političkih partija, veoma slično situaciji u evropskim zemljama tranzicije – s malim varijacijama između njih – jesu sledeće:

1. personalizacija, tj. unutrašnja partijska organizacija je visoko koncentrisana oko partijskog lidera;

2. unutrašnje podele, frakcije, grupašenje;
3. slabi procesi institucionalizacije, netransparentnost, odsustvo striktnih statutarinih unutarpartijskih pravila;
4. nedostatak koherentnog sistema ideoloških faktora za učvršćivanje unutrašnjeg jedinstva i
5. trajno prisustvo autoritarnih i „tradicionalnih” odnosa, kao što su „*padrinazgo*”, „*prebendalizam*” i „*klijentelizam*”

Svi ovi faktori vode u sve dublju krizu vezanu za legitimnost i predstavljanje, pa shodno tome i za politički sistem.

Analiza mehanizama za podsticanje političkog učestvovanja žena u statutu političkih partija, pokazuje da su dva osnovna instrumenta za ostvarivanje tog zadatka: kvote uspostavljene zakonom i partijski sekretarijati za pitanja žena u kojim bi trebalo da se diskutuje o problemima važnim za partiju (što se uglavnom ne dešava), i koji bi trebalo da uživaju podršku partijskih lidera (što je dešava još ređe).

Prema jednoj drugoj studiji⁹, ti sekretarijati mogu imati različit pozitivan uticaj na žene u partijama, ali takođe mogu biti i organizaciono sredstvo isključivanja i marginalizacije, zavisno od političke partije. Uzimajući 14 političkih partija s najvećim prisustvom u političkom partijskom sistemu analiza pokazuje da samo u dvema od njih (*the Movimiento Nacionalista Revolucionario – MNR* i *the Movimiento Sin Miedo – MSM*) postoje kvote i unutar partije i za javne funkcije, tj. izbore.

Glavni problem učestvovanja žena u politici su pored unutrašnje nedemokratske organizacije političkih partija i nedostatak opšte transformacije političke kulture. Partije su prihvatile i primenjuju kvote zbog zakonske obaveze, a ne zbog demokratskih uverenja. Partijska rukovodstva stoga često protestuju da je usvajanjem kvota stvorena lažna slika političkog „tržišta” jer kvote na njemu „privileguju” neke igrače, tj. žene čime se „veštački” smanjuju mogućnosti za izbor „najboljih i najsposobnijih” kojim se po pravilu i ustaljenoj praksi smataju muškarci.

Sve bolivijske partije koje su već iskusile neki stepen unutrašnje demokratizacije su karakteristične po značajnom učestvovanju žena u političkom životu u poređenju s onim partijama koje nisu demokratizovane. Ipak, MNR je bila jedina partija u kampanji 2002. godine koja je imala primenjene kvote i unutar partije.

Puko uvođenje Zakona o kvotama nije dovoljno da osigura suštinski napredak u političkom učestvovanju žena. Potrebno je preduzeti korake prema ideološkoj transformaciji političkog sistema, partijskog sistema i naročito civilnog društva, ali i da žene same menjaju svoje ponašanje i svoja očekivanja.

Može se zaključiti da u razvoju demokratije u bolivijskoj političkoj kulturi postoje pozitivni faktori: pluralizam, pravo na neslaganje, sloboda mišljenja, izražavanje, pravo na izdvajanje mišljenja i aktivnosti i udruživanje, kao i napor da se dostigne sporazum i da se ustanovi mehanizam odgovornosti. Takođe postoje negativni faktori: nejednaka distribucija mogućnosti onemogućava odgovorno opredeljenje, diskriminatorni kriterijum „zasluga”, korupcija, netoleranci-

⁹ Autori: Karin Monasterios i Luis Tapia Mealla

ja, nametanje većine manjinama, i diskriminacija raznih marginalizovanih grupa ali i većinskog dela stanovništva, tj. žena.

Dodatni problem jeste duboka fragmentacija socijalnih pokreta i pritisak grupa unutar civilnog društva. Ne postoji ni jedan sektor koji bi pristao da izražava interese i težnje drugih sektora na artikulisan i dosledan način. Pokreti za prava urođenika, etnički pokreti, pokreti za zaštitu okoline, radnički pokreti, udruženja suseda, između ostalih, doduše ne dele zajedničke ciljeve ili ideologije, ali pri tom ne uviđaju potrebu stvaranja sasvim mogućih zajedničkih strategija na minimalnim zajedničkim programskim platformama. Rezultat je da pluralističko društvo ne može da prevlada sopstvenu parcijalizovanost koja vodi ka isključenosti i uzajamnim konfrontacijama.

Jedan od glavni problem s bolivijskim procesom demokratizacije je što on nije bio praćen politikom usmerenom na ideološku transformaciju i promociju demokratske i participativne kulture u ostvarivanju prakse potpunih građanskih prava. Rezultat je da se predstavnička demokratija u Boliviji se suočava s nerazvijenom kulturom političkog učestvovanja. Stanovništvo još vidi državu kao dobrotvora koji povezuje demokratiju sa rešavanjem socijalnih i ekonomskih problema više nego sa povećanjem odgovornog učestvovanja građana u vlasti i ograničavanje samovoljnog ponašanja vlasti. To je dakle predstavnička demokratija po formi, ali ne i po suštini. Ona deluje kao ugovorna demokratija. Uočena je takođe i nova tenzija je narasla između ideološkog procesa demokratizacije u nekim sektorima i odbrane problematičnih tradicionalnih praksi u drugim sektorima – odnosi se na norme i ponašanja koji nisu demokratski i transparentni, ne samo unutar političkog sistema, nego takođe u društvu.

Uprkos svim tim ograničenjima bolivijska ugovorna demokratija je unapredila stabilnost režima, ali takođe uvela razne političke reforme koje su omogućile stvaranje institucija koje promovišu veće predstavljanje i učestvovanje građana u strukturiranju moći. Dosledno sprovođenje rodno preferencijalnih izbornih kvota jeste sigurno jedno od takvih dostignuća.

5. MEKSIKO

Odredbe o izbornim kvotama postoje u Meksiku¹⁰ od 1996 godine ali su tada bile preporuka a ne zakonska obaveza. Pitanje njihove primene i efikasnosti je postavljeno tek posle izbora 2000. godine, s promenama na vlasti, kada se povelu široka diskusija o političkom predstavljanju žena kao jednom od glavnih zahteva za učvršćivanje demokratije.

Naime, ženski pokret koji se borio za bolje pozicije žena u procesu donošenja odluka, udružio se sa grupama parlamentarki u cilju poboljšanja izbornih zakona i povezivanje njihovih zahteva s odredbama o kvotama koji postoje od 1996. U aprilu 2002. godine parlamentarna grupa *Partido de la Revolucion Democratica* (PRD) lansirala je reformsku inicijativu koja je stekla podršku dru-

¹⁰ Jacqueline Peschard: Quota implementation in Mexico, The Implementation of Quotas: Latin American Experiences, Workshop Report, Lima, Peru, 23-24 February 2003, International IDEA, Str 102-104.

gih partija, naglašavajući potpunu saglasnost po pitanju rodne ravnopravnosti. Ali, to je bila samo jedna inicijativa od nekih dvadesetak koji su se odnosili na izbore koji su usvojeni kada je izborna kampanja za izbore zakazane za sredinu 2003. godine već počela.

Reforma kvota sistema je imala 3 glavne odredbe:

1. 30% glavnih kandidata treba da bude različitog pola – izabrani relativnom većinom i izabrani kao proporcionalni predstavnici;
2. Na listi za proporcionalne predstavnike, kandidovane žene treba da budu prisutne u grupi od svaka 3 kandidata na listi, kako bi obezbedili bolje mogućnosti za stvarnu nominaciju;
3. Svaka politička partija koja ne poštuje kvote biće sankcionisana gubitkom kandidatura, tj. onoliko kandidata koliko je potrebno da se postigne propisana proporcionalnost polova;

Takva odluka je podrazumevala da poštovanje zakona treba da bude ostvareno obzirom na svaku kandidacionu listu pojedinačno, a ne na sve kandidate uzete kao celina. Inače, zakon je priznavao samo jedan izuzetak: političke partije, koje su se u izboru kandidata putem većinskih glasova odlučile za direktan metod izbora – za otvorene konsultacije između njihovih članova ili opšteg sranovništva, što je vrsta primarnih izbora, biće oslobođene od obavezne primene kvota.

Biračkim vlastima je ostavljeno da regulišu način kako da liste kandidata koje su premašile maksimum od 70% za jedan rod budu poništene. Uspostavljena su dva načina:

1. U cilju da se odredi koji kandidati će biti povučeni kako bi se zadovoljili zakonski zahtevi, muški kandidati (određeni za povlačenje) će biti izvlačeni žrebom sve dok 30% kandidata ne budu žene.
2. U slučaju proporcionalne liste, povlačenje će početi s poslednjim imenom i kretaće odatle nagore, u svakoj od 5 izbornih jedinica na koje je zemlja podeljena.

Kontrola primene zakona o kvotama otkrila je da je sedam od jedanaest političkih partija, uključujući i tri najveće, pribegla nekim oblicima direktne selekcije glavnih kandidata kako bi bili oslobođeni od obavezne primene kvota na određenom području. Uprkos tome, proporcija žena glavnih kandidata je dostigla 29,6% u proseku, iako s velikim razlikama među političkim partijama. Dok je npr. *Partido Revolucionario Institucional* (PRI) registrovala 11% većinskih žena kandidata, dotle je *Mexico Posible Partido*, nedavno registrovana partija koja je iznikla iz ženskih pokreta, registrovala 51% žena kandidata.

Finalna analiza kandidovanja pokazuje da su sve partije u stvari premašile 30% žena glavnih kandidata, što odražava prihvatanje tih mera od strane običnih građana kao i od strane raznih političkih partija.

Kao rezultat primene kvota izbornog sistema, 115 žena parlamentarki ili 23% je zauzelo svoje mesto u Predstavničkom domu, što je vidljivo povećanje u odnosu na 16% žena u prethodnom parlamentarnom sazivu. To je ujedno prvi put da više od 20% članova parlamenta budu žene. Ipak, uprkos činjenici da je

ta reforma, poznata kao primena tzv. „duplih kvota” bila uspešna kad se govori o povećanju broja žena u Kongresu, ona samim tim nije bila dovoljna da dovede do ostvarivanja željenog rezultata.

Svakako da je nedostatak proporcionalnog rodnog sastava u strukturi političkih partija glavni nedostatak i prepreka da žene kandidati budu predložene na regularan način. Zbog toga se dešava da nominacija žena kandidata nije koncentrisana u onim izbornim jedinicama u kojima svaka politička partija ima najbolje šanse za pobjedu jer su one namenjene njihovim najboljim liderima koji su po pravilu muškarci sa vrlo retkim prisustvom žena. Naravno, iza svega vrebaju kulturološki ukorenjena ubjeđenja kao što su navodna profesionalna i politička neadekvatnost žena jer im nedostaje obuke i veština da preuzmu političke odgovornosti.

ZAKLJUČAK: ODLUČIVANJE ZNAČI MOĆ

Ni jedan pojedinac niti društvena grupa koja se nalazi na društvenim marginama nije tamo bez individualnog ili grupnog akumuliranja nesrazmerno velike količine vlasti u kreiranju „centra” na nekom drugom mestu. I posle tog uspostavljanja dihotomije „centar-margina”, postoje i stalni, dnevni naponi da se margina održi tamo gde je. Rezultat je da je onima koji su „centar” sve teže da čuju bilo šta što se tiče interesa, nada, strahova, argumenata i objašnjenja onih koji su na distanci od centra. Ne zato što su oni fizički udaljeni, već zato što su potrebna znatna sredstva i prihvatljivi načini pristupa onima sa strane koji treba da se čuju, što sve marginalizovanim nedostaje a što upravo proizilazi iz činjenice njihove marginalizovanosti.

Shodno tome oni koji se nalaze na margini počinju da se smatraju „prirodno” ili autentično bezglasnim ili ćutećim. Oni se jednostavno zamišljaju kao nesposobni za javni i politički život po pravilima igre propisanim u „centru”, dakle, postaju oni koji imaju glasove koji se ne mogu čuti, ili se oslikavaju kao oni kojima nedostaje artikulacija i pravi, civilizovani način izjašnjavanja. Tako npr. nastaju paradigmatični veštački likovi „glupog” seljaka, „mračnog” domo-roca ili „stidljive” žene.¹¹

Politika i građanska prava u Latinskoj Americi i Istočnoj/Centralnoj Evropi postaju demokratske kroz reformisanje modela predstavničke prakse. Sve više se ukazuje na izuzetnu važnost primenjenih praktičnih modela predstavljanja građana u periodima demokratske rekonfiguracije politike u postranzicionim zemljama.

Potrebno je uporediti iskustvo postsocijalističkih zemalja Evrope i Latinske Amerike da bi se analizirali specifični oblici manifestacije političkog subjektiviteta i aktivnosti građana i da bi se uporedilo kako se demokratija definiše i praktikuje u tim regionima kroz slične procese kao što su neoliberalizam i globalna cirkulacija normativnih modela demokratije.

Politike predstavljanja u svim tim „novodemokratskim državama” zahtevaju redefinisane institucije, dajući legitimitet širokom dijapazonu građanskih

¹¹ Cynthia Enloe, *The curious feminist, searching for women in a new age of empire*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 2004.

inicijativa i posebno, pribavljajući važnost građanskom identitetu. Zahtevi za uspostavljanjem legitimnosti države i vlasti znatno zavise od efektivne primene novih definicija prava i mehanizama za omogućavanje široke i fer političke participacije kroz mere afirmativne akcije, kvote i primenu principa jednakih mogućnosti.

Istovremeno, savremene evropske postsocijalističke i latinoameričke postautoritarne države, kao i prodemokratski građanski pokreti u stvari se nadovezuju na trajna shvatanja i vrednosti građanskih prava i klasična pitanja odnosa građana sa vlastima.

Poređenje Latinske Amerike i Istočne Evrope daje mogućnost sagledavanja kako građani demokratski rekonfigurišu politiku između ostalog i kroz promenjene prakse političkog predstavljanja. Uspostavljanje stvarnog demokratskog modela predstavljanja daje legitimitet građanskim i državnim, institucionalnim aktivnostima. Važno je i to da obični građani dolaze u kontakt sa tim predstavničkim modelima na način prepoznavanja sebe kao ravnopravnih članove demokratskih društava.

Komparativni pristup nam dozvoljava da se nadovežemo na bogate specifičnosti regionalnih istorija i praksi kako postsocijalističkih evropskih tako i postautoritarnih latinoameričkih država, kao i da govorimo o mogućnostima novih oblasti demokratskih akcija i modela predstavljanja još šireg tipa

Predstavljanje je konačno i kritički instrument za razumevanje kako se u savremenom istorijskom momentu demokratska legitimnost lako može izigrati ili čak falsifikovati ispunjavanjem formi bez omogućavanja prave suštine predstavničkih modela. Na primer, broj žena u predstavničkim telima zaista poraste kao rezultat uvođenja kvota, ali se položaj žena u društvu, barem u prvom periodu njihove primene (a možda i uopšte?), baš ništa ne promeni.

Na kraju poređenja oba regiona, Latinske Amerike i evropskih zemalja tranzicije, postavlja se značajno pitanje o svrsi nominalnih političkih prava u situaciji koja se može okarakterisati kao nepostojanje realnih uslova za formiranje slobode ličnosti nekih društvenih grupacija. Naime, kakvu svrhu imaju zakonske odredbe i garancije, npr. zakonsko uvođenje kvota izbornog sistema, ukoliko je politički, kulturni i socijalni ambijent takav da kod nekih grupa građana, npr. žena, tradicionalno, ili ne stvara potrebu za političkim pravima ili čak, izaziva zazor od njihovog korišćenja?

To dovodi do krajnjeg zaključka da je pod političkim pravima potrebno smatrati i prava od kojih zavisi spremnost i objektivna mogućnost da građanin/građanka, kao slobodna, upućena i odgovorna ličnost, realizuje korišćenje političkih prava u užem smislu¹². S tim u vezi, kvote predstavljaju prvi korak ka kvantitativnom menjanju situacije korišćenja prava na dostupnost javnih službi ali takođe imaju potencijal da dublje i šire utiču na promenu mentaliteta i podstaknu kvalitativno bolje korišćenje ženskih potencijala u tom pravcu.

¹² Slobodan Beljanski, *Pravo i iluzija*, Beograd, 1999, Republika, biblioteka XX vek.

Zorica Mršević, PhD

Research Counselor,
Institute of social sciences

Dragana Ilić

Research Assistant,
Institute of social sciences

IMPLEMENTATION OF QUOTA ELECTION SYSTEM IN LATIN AMERICA

Summary

Region of Latin America is similar and comparable with the European region of post socialist countries, e.g. both regions share prejudices against women's participation in political decision-making processes treating women as professionally and politically inadequate, without necessary skills, experience, education and courage to carry the burden of political responsibility. Latin America is therefore particularly interesting because it became, in spite of all social conditions against women's equality, the region with the widest implementation of quota election system. The fact is that the quota system found its way to widely spread political wills and acceptability on the wave of overcoming authoritarian, tyrannical regimes through processes of renovation democracy. Newly established democracies were empowered through various legal and political reforms but also through promotion of various institution of participative democracy. Exclusion of some social groups is very unpopular since there still exists fresh memories of the most population in *junta* times. Comparison of Latin America and transitional European countries provide possibility of analysis anatomy of processes of reconfiguration democracy by the citizens themselves through changed concepts and practices of political representation. The text provides analysis of the examples of implementation quota election system in Argentina where it was firstly introduced at the beginning of nineties. There is also the example of Bolivia where strong movements for introduction participative democracy are faced with permanently generating crisis. There is also the example of Mexico where the quota system is widely accepted in spite of the beginning problems and where the system even currently underwent through reformatory, improvement process.